

**MEDIA SAVODXONLIK VA AXBOROT MADANIYATI FANINING
TARIXIY EVOLUTSIYASI**

*NIZOMIY NOMIDAGI O'ZBEKISTON
MILLIY PEDAGOGIKA UNIVERSITETINING
1-KURS TALABASI
TURDIYEVA MADINA HAMDAMJONOVNA.
MA'NAVY ASOSLARI VA HUQUQ
TA'LIMI KAFEDRASI O'QITUVCHISI
ESHPO'LATOV OLIMJON TO'LQIN O'GLI.*

Annotatsiya. Mazkur maqolada media savodxonlik va axborot madaniyati fanining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari hamda zamonaviy jamiyatdagi o'rni tarixiy evolyutsiya nuqtai nazaridan atroflicha tahlil etiladi. Tadqiqot davomida ushbu fan yo'nalishining paydo bo'lishi omillari, xususan, ommaviy axborot vositalarining kengayishi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivoji va globallashtirish jarayonlari bilan uzviy bog'liqligi ochib beriladi.

Maqolada media savodxonlik tushunchasining ilk bor XX asrning o'rtalarida G'arb mamlakatlarida shakllana boshlagani, dastlab u asosan matbuot va televideniye mahsulotlarini tanqidiy tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgani yoritiladi. Keyinchalik internet va raqamli texnologiyalar rivoji natijasida media savodxonlik kengayib, axborotni izlash, saralash, tahlil qilish, baholash va undan samarali foydalanish kompetensiyalarini o'z ichiga olgan kompleks tushunchaga aylangani asoslab beriladi. Maqolada, shuningdek, O'zbekiston sharoitida media savodxonlik va axborot madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan islohatlar, ta'lim tizimiga joriy etilayotgan yangi yondashuvlar hamda yosh avlodni tanqidiy fikrlashga o'rgatish zaruriyati alohida ta'kidlanadi. Tadqiqotda media savodxonlik va axborot madaniyati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, ularning zamonaviy ta'lim tizimidagi ahamiyati ham tahlil qilinadi. Ayniqsa, raqamli jamiyat sharoitida soxta axborot (feyk yangiliklar), axborot manipulyatsiyasi va kiberxavfsizlik muammolariga qarshi kurashishda ushbu fanlarning o'rni muhim ekanligi ilmiy asosda yoritiladi. Xulosa sifatida, media savodxonlik va axborot madaniyati zamonaviy axborotlashgan jamiyatda har bir shaxsning intellektual salohiyatini oshirishruvchi, uni turli axborot tahdidlaridan himoya qiluvchi va ongli qaror qilishga yo'naltiruvchi muhim ijtimoiy-madaniy fenomen sifatida baholanadi.

Kalit so'z: media savodxonlik, televideniya, axborot, axborot madaniyati, soxta axborot, axborot manipulyatsiyasi, kiberxavfsizlik muommolari.

Аннотация. В данной статье всесторонне анализируются становление, этапы развития и роль дисциплины медиаграмотности и информационной

культуры в современном обществе с точки зрения исторической эволюции. В ходе исследования раскрываются факторы формирования данного научного направления, в частности, расширение средств массовой информации, стремительное развитие информационно-коммуникационных технологий и их тесная взаимосвязь с процессами глобализации.

В статье освещается, что понятие медиаграмотности впервые начало формироваться в странах Запада в середине XX века и первоначально было направлено на развитие навыков критического анализа продукции печатных изданий и телевидения. Впоследствии, с развитием интернета и цифровых технологий, медиаграмотность расширилась и превратилась в комплексное понятие, включающее компетенции поиска, отбора, анализа, оценки информации и эффективного её использования.

Также в статье подчёркивается важность реформ, направленных на развитие медиаграмотности и информационной культуры в условиях Узбекистана, внедрение новых подходов в систему образования и необходимость формирования у молодого поколения навыков критического мышления. В исследовании анализируется взаимосвязь медиаграмотности и информационной культуры, а также их значение в современной образовательной системе.

Особое внимание уделяется роли данных дисциплин в борьбе с такими актуальными проблемами цифрового общества, как фейковые новости, информационные манипуляции и кибербезопасность. В заключение делается вывод о том, что медиаграмотность и информационная культура являются важным социально-культурным феноменом, способствующим повышению интеллектуального потенциала личности, защите от информационных угроз и формированию осознанного принятия решений.

Ключевые слова. медиаграмотность, телевидение, информация, информационная культура, фейковая информация, информационные манипуляции, проблемы кибербезопасности

Zamonaviy axborotlashgan jamiyatda media savodxonlik va axborot madaniyati inson hayotining ajralmas qismiga aylandi. Axborot oqimining keskin ortishi, internet va raqamli texnologiyalarning rivojlanishi natijasida insonlardan nafaqat axborotni qabul qilish, balki uni tahlil qilish, baholash va undan to'g'ri foydalanish ko'nikmalari talab etilmoqda. Shu bois media savodxonlik va axborot madaniyati mustaqil ilmiy yo'nalish sifatida shakllanib, ta'lim tizimida muhim o'rin egallamoqda. Media savodxonlik tushunchasining shakllanishi.

Media savodxonlik (media literacy) tushunchasi XX asrning o'rtalarida shakllana boshlagan. Dastlab u ommaviy axborot vositalari — gazeta, radio va

televideniye orqali berilayotgan axborotlarni tanqidiy qabul qilish ko'nikmasi sifatida talqin etilgan. 1960–1970-yillarda, ayniqsa G'arb mamlakatlarida, media ta'lim (media education) rivojlanib, yoshlarni ommaviy axborot vositalari ta'siridan himoya qilish, ularning mazmunini anglashga o'rgatish asosiy maqsadga aylangan. Bu davrda media savodxonlik ko'proq himoya (protection) yondashuvi asosida rivojlandi. 1980–1990-yillarga kelib esa media savodxonlik tushunchasi kengayib, insonning axborotni tahlil qilish, uni turli manbalar bilan solishtirish, yashirin ma'no va manipulyatsiyalarni aniqlash qobiliyatlarini ham o'z ichiga ola boshladi. Axborot madaniyati tushunchasi esa media savodxonlikdan kengroq bo'lib, u insonning axborot bilan ishlashdagi umumiy madaniyatini ifodalaydi. Bu tushuncha quyidagi bosqichlarda rivojlangan:

1. An'anaviy bosqich (kutubxonachilik davri)

Bu davrda axborot madaniyati kitob va kutubxonalar orqali shakllangan. Insonning bilim olish manbai asosan yozma adabiyotlar bo'lgan.

2. Axborotlashuv bosqichi

XX asr oxirlarida kompyuter texnologiyalarining rivojlanishi bilan axborotga kirish imkoniyatlari kengaydi. Bu davrda informatika va axborot texnologiyalari muhim rol o'ynadi.

3. Raqamli bosqich

Internet, ijtimoiy tarmoqlar va mobil texnologiyalar rivoji bilan axborot madaniyati yangi bosqichga ko'tarildi. Endi inson faqat iste'molchi emas, balki axborot yaratuvchisiga ham aylandi. Media savodxonlik va axborot madaniyati o'zaro chambarchas bog'liq tushunchalardir. Media savodxonlik ko'proq ommaviy axborot vositalarini anglash va tahlil qilishga qaratilgan bo'lsa, axborot madaniyati undan kengroq bo'lib, quyidagilarni o'z ichiga oladi: axborotni izlash va tanlash; uni tahlil qilish va baholash; axborotdan foydalanish etikasi; axborot xavfsizligi; raqamli muhitda mas'uliyatli xulq-atvor. Shu bois zamonaviy ilm-fanda bu ikki tushuncha ko'pincha birgalikda media va axborot savodxonligi (MIL) sifatida qo'llaniladi. Bugungi kunda media savodxonlik va axborot madaniyati raqamli savodxonlik, kiberxavfsizlik madaniyati, feyk yangiliklarga qarshi kurash, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, media kontent yaratish ko'nikmalari kabi yo'nalishlari hozirgi ko'nda zamonaviy media savodxonlikni rivojlantirishda katta o'rin egallaydi. O'zbekistonda ham media savodxonlik va axborot madaniyatini rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Ta'lim tizimida yangi fanlar joriy etilib, yoshlarni axborot bilan ishlashga o'rgatish, ularning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish asosiy vazifalardan biri sifatida belgilangan.

Xulosa qilib aytganda Media savodxonlik va axborot madaniyati fanining tarixiy evolyutsiyasi shuni ko'rsatadiki, bu yo'nalishlar jamiyat taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq holda rivojlanib kelgan. Dastlab oddiy axborotni qabul qilish ko'nikmalaridan

boshlangan jarayon bugungi kunda murakkab tahliliy, tanqidiy va ijodiy kompetensiyalar majmuasiga aylangan.

Zamonaviy axborotlashgan jamiyatda media savodxonlik va axborot madaniyati har bir inson uchun zarur bo'lgan asosiy kompetensiyalardan biri hisoblanadi. Ular insonni axborot xurujlaridan himoya qiladi, ongli qaror qabul qilishga yordam beradi hamda jamiyatning intellektual rivojiga xizmat qiladi.

FOYDANANILGAN ADABIYOTLAR.

1. David Buckingham. Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture. – Cambridge: Polity Press, 2003.
2. W. James Potter. Media Literacy. – Thousand Oaks: Sage Publications, 2013.
3. UNESCO. Media and Information Literacy: Curriculum for Teachers. – Paris, 2011.
4. Renee Hobbs. Digital and Media Literacy: Connecting Culture and Classroom. – Thousand Oaks: Corwin Press, 2011.
5. Marshall McLuhan. Understanding Media: The Extensions of Man. – New York: McGraw-Hill, 1964.
6. Lev Manovich. The Language of New Media. – Cambridge: MIT Press, 2001.
7. IFLA. Guidelines on Information Literacy for Lifelong Learning. – 2006.
8. A. V. Sokolov. Informatsionnaya kultura lichnosti. – Moskva, 2002.
9. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. Media savodxonlik va axborot madaniyati fanidan o'quv qo'llanma. – Toshkent, 2020.
10. O'zbekiston Respublikasi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi. Axborot makonida xavfsizlik va media savodxonlik bo'yicha metodik tavsiyalar. – Toshkent, 2021.
11. Internet manbalari.